

9. Прыдумайце свой працяг гісторыі пра Бурыка.

10. Чым твор Уладзіміра Караткевіча ўзбагаціўшы вас веды і ўяўленні пра свет прыроды?

11. Над якімі пытаннямі прапануе задумацца пісьменнік, калі раскажа пра сяброўства чалавека і жывёлы?

Пра літаратурнага героя

Мастацкую літаратуру невыпадкова называюць мастацтвам стварэння характараў. У праявічым творы звычайна дзейнічаюць літаратурныя героі (персанажы, дзеючыя асобы), якія адрозніваюцца знешнім выглядам, узростам, паходжаннем, адметнымі характарамі, паводзінамі, здольнасцямі, светапоглядам.

Персанажамі мастацкага твора могуць быць і жывёлы, з'явы прыроды, рэчы або прадметы.

Літаратурны герой — дзеючая асоба ў мастацкім творы, надзелена адметнымі рысамі характару.

Чытаючы твор, мы шмат даведваемся пра літаратурнага героя: хто ён, як выглядае, чым займаецца, дзе жыве, з кім сябруе, пра што марыць, якія выпрабаванні пераадоўвае, якія радасці перажывае. У невялікім мастацкім творы асноўнае дзеянне развіваецца вакол аднаго з персанажаў, ён больш актыўна, чым іншыя, удзельнічае ў падзеях, пра яго больш падрабязна і дэталёва распавядае аўтар ці апавядальнік. Гэта г а л о ў н ы л і т а р а т у р н ы г е р о й. Характар яго раскрываецца праз паводзіны, адносіны з іншымі персанажамі, погляды і перажыванні. Адбываецца гэта паступова, аднак часам нават па адной выразнай

дэталі ў знешнасці ці паводзінах можна меркаваць пра яго чалавечую сутнасць.

Існуюць таксама г е р о і ці персанажы д р у г а р а д н ы я, пра якіх згадваецца менш, радзей, толькі ў некаторых эпізодах, і роля іх у выяўленні аўтарскай задумы значна меншая.

Каб вобраз чалавека быў больш наглядны, выразны, аўтар апісвае яго постаць, твар, міміку, жэсты, рухі, звычкі, манеру гаварыць і трымаць сябе, узрост, вопратку ці яе асобныя дэталі — гэта значыць, стварае п а р т р э т літаратурнага героя. Звычайна ў партрэце даецца не падрабязнае апісанне знешнасці героя, а пераважаюць дэталі, найбольш важныя для разумення сутнасці яго характару.

Літаратурны партрэт адметны і тым, што ён бывае зменлівы, жывы, рухавы, складаецца з асобных заўваг пісьменніка, раскіданых па ўсім творы. Партрэт выяўляе не толькі характар героя, але і адносіны пісьменніка да яго. Прыгадаем, напрыклад, як малюе Якуб Колас «дарэктара» Яську:

*А сам дарэктар, з вузел ростам,
Ў сваім уборы бедным, простым,
У зрэбных портках і кашулі,
Стаяў, як бы яго прыгнулі,
Такім мізэрным і маўклівым,
У халаце суконным сівым...*

Праз гэта апісанне не толькі выразна ўяўляецца знешняе аблічча хлопчыка, але і раскрываецца яго ўнутраны стан, прасочваецца спагадлівыя адносіны самога аўтара да разгубленага, гаротнага, збянтэжанага «настаўніка».

Дапамагае ў спасціжэнні характару героя яго м о в а: тыя сродкі, якія ён выбірае для размовы з іншымі персанажамі — у дыялогах, для пабудовы разважанняў пра іншых людзей і падзеі — у маналогам. У маналогам раскрываюцца ўласныя перажыванні героя, часта даецца самахарактарыстыка. Таму маналог вельмі значны для разумення асноўнай думкі твора. Мова трапна характарызуе герояў. Адны з іх выказваюцца вельмі коратка, лаканічна, дакладна, іншыя — шматслоўна, няпэўна, невыразна.

Каб больш поўна перадаць настрой, перажыванні персанажаў, а таксама свае ўласныя думкі і адчуванні, аўтар скарыстоўвае апісанне прыроды — п е й з а ж. Карціны прыроды ў творы дапамагаюць чытачу выразна ўявіць месца дзеяння, настроіць на ўспрыманне падзей, спрыяюць раскрыццю ўнутранага стану героя ці самога аўтара (або апавядальніка).

Пейзаж можа існаваць у творы і як самастойны мастацкі вобраз, адасоблена ад жыццёвых падзей і чалавечых перажыванняў (як ва ўрыўку «**Песня ляснога жаваранка**» з трылогіі Якуба Коласа «На ростанях» ці ў прыродаапісальных вершах). Карціны прыроды надаюць мастацкім творам выразнасць, паэтычнасць, мастацкую дасканаласць, выклікаюць у чытача эмацыянальны водгук, адлюстроўваюць прыгажосць нашай зямлі.

Цэласнае ўяўленне пра літаратурных герояў мы атрымаем, калі ўдумліва прачытаем твор цалкам, не прапускаючы ні аўтарскіх апісанняў, ні дыялогаў, ні разважанняў, калі ўважліва прааналізуем усе эпізоды. У мастацкім творы значныя ўсе яго кампаненты: апавед пра падзеі, час і месца дзеяння, абмалёўка знешнасці персанажаў, выяўленне іх думак і пачуццяў, апісанні карцін прыроды.

Ва ўсіх гэтых момантах выразна акрэсліваецца а ў т а р-с к а я п а з і ц ы я — яго ўласная ацэнка адлюстраваных падзей, асабістае стаўленне да герояў і пастаўленай у творы праблемы. Аўтарская думка не ляжыць на паверхні, і толькі ўважлівы чытач можа спасцігнуць яе.

1. Чым адрозніваецца галоўны літаратурны герой ад другарадных? Прывядзіце прыклады з вывучаных твораў.

2. Якую ролю адыгрывае партрэт літаратурнага героя ў творы? Прыгадайце канкрэтныя прыклады з вывучаных твораў.

3. Разгледзьце рэпрадукцыю карціны Адольфа Гугеля «Сонейка» (гл. форзац 2). На палатне мастака — партрэт дзяўчынкі. Напэўна, яна некага чакае ці нешта сур'ёзна абдумвае. Светлыя валасы свабодна падаюць на плечы, погляд яе цёмных вачэй крыху засяроджаны, скіраваны некуды ўдалеч. Побач з гераіняй — некалькі вялікіх ярка-жоўтых сланечнікаў. Яны надаюць карціне свежасць, пяшчоту, адчуванне радасці.

Як вы думаеце, чаму карціна атрымала такую назву? Паспрабуйце паводле створанага мастаком вобраза апісаць словамі характар дзяўчынкі.

4. Якая роля пейзажа ў мастацкім творы?

5. Як выяўляецца пазіцыя аўтара ў літаратурным творы?

6. Хто з літаратурных герояў вас найбольш уразіў і чаму? Якія іх рысы і якасці вы хацелі б выхаваць у сябе?

7. Раскажыце пра галоўнага героя аднаго з твораў, які вы самастойна прачыталі (хто ён, як выглядае, пра што марыць, чым захапляецца, з кім жыве і сябруе).

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ ДА РАЗДЗЕЛА

1. Якія творы раздзела «Сцежкамі дзяцінства» вам найбольш спадабаліся? Якія літаратурныя героі запамніліся?

2. Разгледзьце рэпрадукцыю карціны Аляксандра Гарачава «Маё дзяцінства» (гл. форзац 2). На палатне мастака — ясны сонечны дзень. На прыродным плане — бераг невялікай рачулки, поўнаасцю парослы яркімі кветкамі. На супрацьлеглым беразе хлапчукі вудзяць рыбу, а побач пасуцца каровы. На скошаным лузе — сцірты сена, акуратна абгароджаныя дбайным гаспадаром. Удалечыні зелянее густы лес. Цішыня і спакой пануюць над наваколлем.

Паразважайце, якім літаратурным творам гэтага раздзела блізкія вобразы і карціны, створаныя мастаком. А як інакш, на вашу думку, можна было назваць мастацкае палатно?

3. Што такое тэма літаратурнага твора?

4. Якія этапы звычайна вылучаюць у сюжэце?

5. З дапамогай якіх мастацкіх сродкаў раскрываюцца характары герояў у творы?

6. Прыгадайце мастацкі твор, які вы прачыталі самастойна і які вам спадабаўся. Уявіце, што вам трэба заахвоціць сяброў прачытаць гэты твор. Якім чынам гэта зробіце?

7. Падрыхтуйце і правядзіце ў класе конкурс (віктарыну) на лепшае веданне твораў, змешчаных у гэтым раздзеле.

8. Выканайце тэставае заданне да раздзела «Сцежкамі дзяцінства».